

15–18 насны эрэгтэй хүүхдүүдийн гэмт хэрэгт холбогдох нөлөөлөх хүчин зүйлсийг судалсан үр дүн

Б.Халиунаа¹, Д.Агиймаа², З.Хишигсүрэн¹

¹АШУУИС, АУС, Сэтгэцийн эрүүл мэндийн тэнхим

²АШУУИС, АУС, Хүүхдийн анагаахын тэнхим

Цахим шуудан: Hliun9699@gmail.com, Утас: 99049699

Түлхүүр үг:

Гэмтлийн дараах
стрессийн эмгэг
Архидалт
Хүчирхийлэл
Хүүхэд хамгаалал
Гэмт хэрэг

Товч утга:

Үндэслэл: Монгол орны хувьд хүүхэд, өсвөр насныхны гэмт хэрэгт холбогдох шалтгаан, нөлөөлөх зарим хүчин зүйлсийг судлан тогтоосноор эрсдэлт хүчин зүйлсийг эрт илрүүлэх, урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ авах үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхэд чухал ач холбогдолтой. 2021 онд СЭМҮТ-ийн Шүүхийн сэтгэцийн эмгэг судлалын магадлан шинжилгээнд хамрагдсан нийт 1053 тохиолдолдлын 20.7% нь насанд хүрээгүй хүүхэд байсан бол 2022 онд 20.4 хувь (n=251), 2023 онд 19.6 хувь (n=203), 2024 онд 19.4 хувь (n=225), 2025 онд 23.6 хувь (n=318)-ийг тус тус эзэлж байна. Ялангуяа 2025 онд өмнөх оноос 4.2% өссөн байна. Гэвч хүүхэд гэмт хэрэгт холбогдох шалтгаан нөхцөл, холбогдсон гэмт хэргийн талаарх мэдээлэл хангалтгүй байгаа нь уг судалгааг хийх үндэслэл болж байна. **Зорилго:** Насанд хүрээгүй хүн гэмт хэрэгт холбогдох шалтгаан, нөлөөлөх зарим хүчин зүйлс, хүмүүжигчдийн сэтгэцийн эрүүл мэндийн байдлыг судлах. **Арга, аргачлал:** Нэг агшингийн загвараар Сургалт, хүмүүжлийн тусгай байгууллагын 35 хүмүүжигч, ЕБС-ийн 70 сурагч буюу 15-18 насны 105 эрэгтэй хүүхдийг хамруулж, CPSS-5-SR, PBI, KFLS болон тусгай асуумжаар мэдээлэл цуглуулав. **Үр дүн:** Оролцогчдын дундаж нас 16.69±0.87 жил. Хүмүүжигчдийн 45.7% нь өмнө нь хэрэгт холбогдож байсан бөгөөд 45.7% нь хүчиндэх, 17.1% нь хулгайн гэмт хэрэг үйлдсэн байв. Хүмүүжигчдийн 82.9% нь тамхи татдаг, 71.4% нь согтууруулах ундаа, 20.0% нь бусад бодис хэрэглэж үзсэн нь ЕБС-ийн сурагчидтай харьцуулахад өндөр байв. Олон хүчин зүйлийн шинжилгээгээр хүүхдийн тамхи ба согтууруулах ундааны хэрэглээ, эцгийн архидалт, гэр бүлийн хэрүүл маргаан нь гэмт хэрэгт холбогдох статистик ач холбогдол бүхий нөлөөлж байв. Гэмтлийн дараах стрессийн эмгэгийн болзошгүй тохиолдол хүмүүжигчдийн 40.0%-д, сурагчдын 27.5%-д илэрсэн. **Дүгнэлт:** Сургалт, хүмүүжлийн тусгай байгууллагын хүмүүжигчдийн дунд тамхи, согтууруулах ундаа болон бусад бодисын хэрэглээ, гэр бүлийн орчны таагүй нөлөө ерөнхий боловсролын сургуулийн сурагчдаас өндөр байна. Хүүхэд гэмт хэрэгт холбогдох нь гэмтлийн дараах стрессийн эмгэг үүсгэдэг тул сэтгэцийн эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээнд хамруулах шаардлага тулгарч байна.

Үндэслэл: ДЭМБ-ын боловсруулсан насны үечлэлээр 10-19 насныг өсвөр нас хэмээн тооцдог бөгөөд Шүүх эмнэлгийн үйл ажиллагааны хүрээнд ихэнхи орны хуулиар 14-18 насныг насанд хүрээгүй хүн гэж тодорхойлдог байна.¹ Монгол улсын хууль, тогтоомжинд 14 наснаас доош насныг хүүхэд, 14-18 хүртэлх насныг насанд хүрээгүй хүн хэмээн тооцож ялын бодлого нь ялгамжтай байдаг. Монгол улсад 2022

оны эхний 6 сарын байдлаар 18 хүртэлх насны 674 хүүхэд гэмт хэрэгт холбогдогч, яллагдагчаар татагдсан байна.²⁻³ НҮБ-ын Хүүхдийн сангийн тооцоолсноор дэлхий дахинаа жилд нэг сая гаруй хүүхэд гэмт хэрэгт холбогддог бол БНХАУ-д гэмт хэрэг үйлдсэн насанд хүрээгүйчүүдийн тоо өсч 61 295 хүүхэд яллагдагчаар татагджээ.⁴⁻⁵ Дэлхийн банкны тооцооллоор 100 000 хүн амд ноогдох гэмт хэргийн түвшнээр харьцангуй өндөр

улсын тоонд Монгол, Лаос, Киргиз, Пакистан зэрэг улс ордог.⁶ Манай орны хувьд 2020 оны жилийн эцсийн байдлаар бүтэн өнчин 3036, хагас өнчин 35 000 хүүхэд бүртгэгдсэн, өрх толгойлсон 86 535 эцэг, эх байдаг ба өсвөр насны болон гэр бүл болоогүй эхчүүдийн хүүхдүүд гэмт хэрэг үйлдэх эрсдэл ихээхэн нэмэгддэг байна.⁷⁻⁸ Гэмт хэрэг үйлдсэн өсвөр насныхны 94.8% нь ямар нэг хүчирхийлэлд өртсөн, хохирогч болж байсан, хүчирхийллийн гэрч болж түүхтэй байдаг ба зарим нь гэмт хэрэгт холбогдсоны улмаас сэтгэлийн гэмтлийн дараах стрессийн эмгэгт өртөх тохиолдол бий.⁹⁻¹⁰ Нийт хүн амын 1%, шоронд хоригдогсдын 20%-д эмгэг төрх илэрдэг бөгөөд эмгэг төрх үүсэхэд хүүхэдтэй бага наснаас нь эхлэн зүй бус харьцах, хүүхэд хүчирхийлэлд өртөх нь нөлөөлдөг.¹¹ Испани улсад 14-18 насны 395 хүүхдийг 2 жил даган хийсэн судалгааны дүнгээр 81.3% нь хөвгүүд байсан ба 48.6% нь хулгай хийсэн, хүчирхийлэл үйлдсэн, бусдыг айлган сүрдүүлсэн зэрэг сургуулийн орчинд танхайрах үйлдлүүд хийсэн байжээ.

Насанд хүрээгүй хүн гэмт хэрэгт холбогдоход гэр бүлийн хараа хяналт сул байх, эцэг эхийн анхаарал халамж дутмаг болон үе тэнгийнхний буруу нөлөөнд автах явдал нь хамгийн гол нийгмийн хүчин зүйлс болдог.¹³ Мөн сэтгэцийн тулгамдсан асуудалтай байх нь гэмт хэргийн эрсдэлийг 2.22 дахин, мансууруулах болон сэтгэцэд нөлөөт бодис хэрэглэх нь эрсдэлийг 2.29 дахин, эцэг эхийн хараа хяналт сул байх нь 1.85 дахин, сургуулийн орчинд дээрлэхэлтэд өртсөн хүүхэд хожим гэмт хэрэгт холбогдох эрсдэл 2.50 дахин өндөр, үе тэнгийнхний дарамт шахалт буруу найз нөхдийн нөлөөнд автах гэмт хэрэгт өртөх эрсдэлийг 2.11 дахин тус тус нэмэгдүүлдэг байна.¹⁴⁻¹⁵ Эцэг эх нь мансууруулах бодис, согтууруулах ундааны хамааралтай, өмнө гэмт хэрэг үйлдэж байсан зэрэг нь гэмт хэрэгт холбогдож байсан, гэр бүл салалт хүүхэд гэмт хэрэгт өртөхөд илүү нөлөөлдөг.¹⁶ Дэлхийн 13 орны 124 судалгааны ажлыг нэгтгэсэн тойм судалгаанаас харахад гэмт хэрэгт холбогдсон насанд хүрээгүй хүүхдүүдийн 87% нь амьдралдаа ямар нэгэн сэтгэцийн гэмтэл авах таагүй үйл явдалд өртсөн байдаг байна.¹⁷

СЭМҮТ-ийн Шүүхийн сэтгэцийн эмгэг судлалын магадлан шинжилгээнд хамрагдсан нийт 1053 тохиолдолдлоос 20.7% нь насанд хүрээгүй хүүхэд байсан бол 2022 онд 20.4 хувь (n=251), 2023 онд 19.6 хувь (n=203), 2024 онд 19.4 хувь (n=225), 2025 онд 23.6 хувь (n=318)-ийг тус тус эзэлж байна. Ялангуяа 2025 онд өмнөх оноос 93 тохиолдлоор нэмэгдэж нийт магадлагаанд эзлэх хувь 4.2% өссөн байна. Гэвч хүүхэд

гэмт хэрэгт холбогдох шалтгаан нөхцөл, холбогдсон гэмт хэргийн талаарх мэдээлэл хангалтгүй байгаа нь уг судалгааг хийх үндэслэл болж байна.

Зорилго: Насанд хүрээгүй хүн гэмт хэрэгт холбогдох шалтгаан, нөлөөлөх зарим хүчин зүйлс, хүмүүжигчдийн сэтгэцийн эрүүл мэндийн байдлыг харьцуулан судлах

Арга, аргачлал: Судалгааг агшны судалгааны, харьцуулсан загвараар 2022–2023 онд хийсэн. Судалгаанд оролцогчдыг зорилтот түүврийн аргаар сонгож 15–18 насны нийт 105 эрэгтэй хүүхдүүдийг хамруулснаас 35 нь ШШГЕГ-ын харьяа Сургалт, хүмүүжлийн тусгай байгууллагад хүмүүжигч, 70 нь нийслэлийн ерөнхий боловсролын 62, 79 дүгээр сургуулийн сурагчид байв. Судалгааны мэдээллийг хүмүүжигч, сурагчдад зориулсан судалгааны асуумж, хүүхдийн гэмтлийн дараах стрессийн шинж тэмдгийг үнэлэх өөрийн үнэлгээний асуумж (CPSS-5-SR), эцэг эх, хүүхдийн холбоог үнэлэх асуумж (PBI), гэр бүлийн амьдралын сэтгэл ханамжийг үнэлэх Канзасын асуумж (KFLS)-аар цуглуулав. Судалгаа хийх зөвшөөрлийг ШШГЕГ (02-02/219 тоот), АШУҮИС-ийн Судалгааны Ёс зүйн хяналтын хорооноос ав судалгаанд оролцогч хүүхэд, эцэг эх, асран хамгаалагчаас таниулсан зөвшөөрөл авсан.

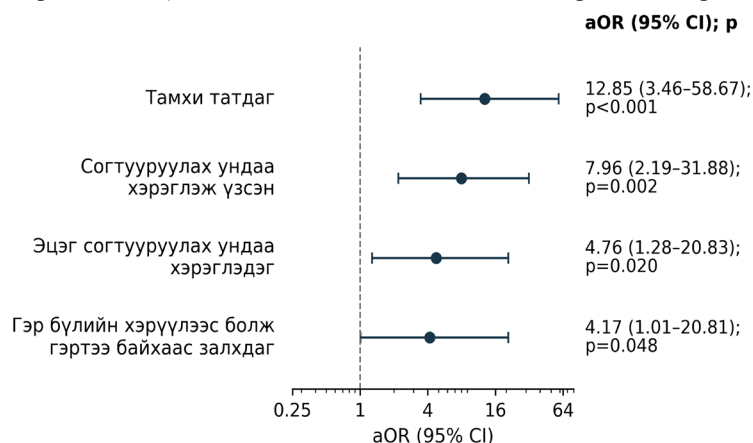
Үр дүн: Судалгаанд 15-18 насны нийт 105 эрэгтэй хүүхэд хамрагдсанаас 33.3% (n=35) нь Сургалт, хүмүүжлийн тусгай байгууллагын хүмүүжигч, 66.7% (n=70) нь ерөнхий боловсролын сургуулийн сурагч байв. Нийт оролцогчдын дундаж нас 16.69 ± 0.87 жил байсан бөгөөд байгууллага тус бүрд 15 настай 3, 16 настай 11, 17 настай 15, 18 настай 6 хүүхэд хамрагдсан. Сурагчдын 20.0% (n=14) нь өмнө гэмт хэрэгт холбогдож байсан байна. Хүмүүжигчдийн 45.7% (n=16) нь өмнө нь хэрэгт холбогдож байсан ба холбогдсон гэмт хэргийн төрлөөр авч үзвэл хүчиндэх 45.7% (n=16), хулгайлах 17.1% (n=6), хүний амь нас хохироох 14.3% (n=5), санаатай хүний биед хүнд гэмтэл учруулах 11.4% (n=4), дээрэмдэх 11.4% (n=4) гэмт хэрэг байв. Хүмүүжигчдийн 25.7% (n=9) нь хэрэг үйлдэх үедээ согтууруулах ундаа, 2.9% (n=1) нь бусад бодис хэрэглэсэн гэж хариулсан.

Гэр бүлийн орчин, хүчирхийлэл, бодисын хэрэглээний үзүүлэлтийг харьцуулахад эцэг, эхдээ үг хэлээр доромжлуулж байсан үзүүлэлтээс бусад есөн үзүүлэлт хүмүүжигчид, сурагчдын хооронд статистик ач холбогдол бүхий ялгаатай байв.

**Хүснэгт 1. Хүмүүжигчид болон сурагчдын гэр бүлийн орчин,
бодисын хэрэглээний үзүүлэлтийн харьцуулалт**

Үзүүлэлт	Сурагч % (n)	Хүмүүжигч % (n)	OR (95% CI)	Р утга
Гэрээсээ дайжиж байсан	18.6% (n=13)	40.0% (n=14)	2.87 (1.18–7.10)	0.022
Гэр бүлийн хэрүүлээс болж гэртээ байхаас залхдаг	45.7% (n=32)	77.1% (n=27)	3.83 (1.61–9.88)	0.003
Эцэг, эхдээ зодуулж байсан	8.6% (n=6)	34.3% (n=12)	5.28 (1.88–16.10)	0.003
Эцэг, эхдээ үгээр доромжлуулж байсан	28.6% (n=20)	28.6% (n=10)	1.01 (0.41–2.43)	0.975
Гэртээ аюулгүй, хамгаалагдсан мэдрэмжгүй	4.3% (n=3)	25.7% (n=9)	6.91 (2.01–29.48)	0.003
Эцэг нь согтууруулах ундаа хэрэглэдэг	19.7% (n=12)	56.3% (n=18)	5.05 (2.04–13.11)	0.001
Эцэг, эхийн архидалтаас шалтгаалсан хэрүүл	14.3% (n=10)	40.0% (n=14)	3.89 (1.54–10.14)	0.005
Тамхи татдаг	17.1% (n=12)	82.9% (n=29)	21.24 (7.89–65.16)	<0.001
Согтууруулах ундаа хэрэглэж үзсэн	10.0% (n=7)	71.4% (n=25)	20.56 (7.61–62.29)	<0.001
Архи, тамхинаас бусад эм, бодис хэрэглэж үзсэн	0% (n=0)	20.0% (n=7)	37.11 (4.28–4875.00)	<0.001

Тамхи татдаг (aOR=12.85; 95% CI:3.46–58.67; p<0.001), согтууруулах ундаа хэрэглэж үзсэн (aOR=7.96; 95% CI:2.19–31.88; p=0.002), эцэг нь согтууруулах ундаа хэрэглэдэг (aOR=4.76; 95% CI:1.28–20.83; p=0.020), гэр бүлийн хэрүүлээс болж гэртээ байхаас залхдаг (aOR=4.17; 95% CI:1.01–20.81; p=0.048) байх нь хүмүүжигчдийн бүлэгтэй статистик ач холбогдол бүхий хамааралтай байв (Зураг 1).

**Зураг 1. Хүмүүжигчид болон сурагчдыг харьцуулсан олон
хүчин зүйлийн логистик регрессийн үр дүн**

Сургуулийн бүлгээс хэрэгт холбогдож байсан 14 сурагчийг хасаж дүн шинжилгээг давтан хийхэд тамхи татдаг, согтууруулах ундаа хэрэглэж үзсэн болон эцэг нь согтууруулах ундаа хэрэглэдэг үзүүлэлтийн хамаарал хэвээр үлдсэн ч гэр бүлийн хэрүүлээс болж гэртээ байхаас залхдаг үзүүлэлтийн хамаарал статистик ач холбогдол бүхий ялгаагүй байв. Гэмтлийн дараах стрессийн шинж тэмдгийн нийт оноо

хүмүүжигчдийн дунд сурагчдаас 9.03 оноогоор өндөр байсан бөгөөд ялгааны нөлөөллийн хэмжээ дунд зэрэг байлаа (95% CI 2.12–15.94; Hedges-ийн g=0.52; 95% CI:0.11–0.94; p=0.011). Сэтгэл гэмтээсэн үйл явдлыг эргэн мэдрэх, зайлсхийх, хариу урвалын өөрчлөлтийн оноо хүмүүжигчдийн дунд өндөр байсан бол танин мэдэхүй ба сэтгэл хөдлөлийн сөрөг өөрчлөлтийн оноо ялгаагүй байв (Хүснэгт 2).

**Хүснэгт 2. Хүмүүжигчид болон сурагчдын гэмтлийн дараах
стрессийн шинж тэмдгийн онооны харьцуулалт**

Үзүүлэлт	Сурагч (n=69)	Хүмүүжигч (n=35)	Дундажийн зөрүү (95% CI)	Р утга
Шинж тэмдгийн нийт оноо	20.77±17.59	29.80±16.24	9.03 (2.12–15.94)	0.011
Сэтгэл гэмтээсэн үйл явдлыг эргэн мэдрэх	5.13±4.51	7.60±4.56	2.47 (0.59–4.35)	0.011
Зайлсхийх	2.03±2.40	3.31±2.60	1.29 (0.23–2.34)	0.017
Танин мэдэхүй ба сэтгэл хөдлөлийн сөрөг өөрчлөлт	7.57±7.46	9.94±5.98	2.38 (–0.31–5.07)	0.082
Сэрэл ба хариу урвалын өөрчлөлт	6.04±5.32	8.94±6.20	2.90 (0.44–5.36)	0.021

CPSS-5-SR асуумжийн босго оноогоор гэмтлийн дараах стрессийн эмгэг илэрсэн хүүхэд хүмүүжигчдийн дунд 40.0% (n=14), сурагчдын дунд 27.5% (n=19) байсан боловч энэхүү ялгаа нь статистик ач холбогдолгүй байв (OR=1.75; p=0.198).

Нийт онооны дундаж нь хүмүүжигчдийн дунд 27.0, 79 дүгээр сургуулийн сурагчдын дунд 25.0, 62 дугаар сургуулийн сурагчдын дунд 9.5 байсан нь статистикийн хувьд ач холбогдол бүхий ялгаатай байлаа (p<0.001). Хүмүүжигчдийн оноо 62 дугаар сургуулийн сурагчдаас

өндөр (Holm $p < 0.001$), харин 79 дүгээр сургуулийн сурагчдаас статистик ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна. ($p = 0.549$) Эцэг, эхийн асрамж, халамж болон хэт хамгаалалтын дундаж оноо эцэг, эхийн

аль алинд нь хүмүүжигчид, сурагчдын хооронд статистик ач холбогдол бүхий ялгаа илрээгүй. Гэр бүлийн амьдралын сэтгэл ханамжийн дундаж оноо мөн хоёр бүлэгт ялгаагүй байлаа (Хүснэгт 3).

Хүснэгт 3. Хүмүүжигчид болон сурагчдын эцэг эх, хүүхдийн холбоо, гэр бүлийн амьдралын сэтгэл ханамжийн онооны харьцуулалт

Үзүүлэлт	Сурагч дундаж $\pm$ CX	Хүмүүжигч дундаж $\pm$ CX	Дунджийн зөрүү (95% CI)	Р утга
Эцгийн асрамж, халамж	24.43 $\pm$ 6.83 (n=58)	24.94 $\pm$ 5.33 (n=31)	0.50 (-2.11–3.12)	0.702
Эцгийн хэт хамгаалалт	12.91 $\pm$ 6.70 (n=58)	13.19 $\pm$ 5.91 (n=31)	0.28 (-2.47–3.03)	0.840
Эхийн асрамж, халамж	25.39 $\pm$ 5.97 (n=67)	26.15 $\pm$ 6.02 (n=34)	0.76 (-1.76–3.28)	0.550
Эхийн хэт хамгаалалт	13.60 $\pm$ 6.70 (n=67)	12.44 $\pm$ 6.04 (n=34)	-1.16 (-3.79–1.47)	0.384
Гэр бүлийн амьдралын сэтгэл ханамж	22.93 $\pm$ 4.69 (n=70)	23.46 $\pm$ 4.83 (n=35)	0.53 (-1.45–2.51)	0.595

Судалгаанд оролцогчид асуумжид хариулсан байдлыг гэмтлийн дараах стрессийн шинж тэмдгийн нийт оноогоор авч үзвэл Кронбах $\alpha = 0.929$, дөрвөн дэд бүлгийн $\alpha = 0.740$ – 0.856 , эцэг, эхийн хүүхэддээ хандах хандлагынх $\alpha = 0.707$ – 0.749 , гэр бүлийн амьдралын сэтгэл ханамжийн $\alpha = 0.790$ байлаа.

Судалгаанд хамрагдагсдын дунд гэмтлийн дараах стрессийн шинж тэмдгийн нийт оноо гэр бүлийн амьдралын сэтгэл ханамжийн оноотой сул, урвуу хамааралтай ($r = -0.32$; $q = 0.003$), эцгийн асрамж, халамжийн оноо гэр бүлийн амьдралын сэтгэл ханамжтай сул, шууд хамааралтай байв ($r = 0.35$; $q = 0.003$). Хүмүүжигчдийн дунд эцгийн асрамж, халамжийн оноо гэмтлийн дараах стрессийн шинж тэмдгийн нийт оноотой дунд зэргийн урвуу ($r = -0.46$; $q = 0.037$), гэр бүлийн амьдралын сэтгэл ханамжтай дунд зэргийн шууд хамааралтай байлаа. ($r = 0.53$; $q = 0.012$)

Хэлцэмж: Энэхүү судалгаагаар сургалт, хүмүүжлийн тусгай байгууллагын хүмүүжигчдийн гэр бүлийн орчин, бодисын хэрэглээ, гэмтлийн дараах стрессийн шинж тэмдгийг ижил насны ерөнхий боловсролын сургуулийн сурагчидтай харьцуулан судлав. Судалгааны гол үр дүн нь хүмүүжигчдийн дунд тамхи, согтууруулах ундаа болон бусад бодисын хэрэглээ, гэр бүлийн хэрүүл маргаан, хүчирхийлэл, аюулгүй бус орчинтой холбоотой үзүүлэлтүүд болон гэмтлийн дараах стрессийн зарим шинж тэмдгийн оноо хүмүүжигчдийн дунд өндөр байсан бол эцэг эх, хүүхдийн холбоо, гэр бүлийн амьдралын сэтгэл ханамжийн үнэлгээнд ач холбогдол бүхий ялгаа илрээгүй. Хүмүүжигчдийн 45.7% (n=16) нь өмнө нь хэрэгт холбогдож байсан бөгөөд хүчиндэх гэмт хэрэг 45.7% (n=16)-ийг эзэлж, хамгийн түгээмэл байв. Мөн 45.7% (n=16) нь бусадтай хамтран хэрэг үйлдсэн, 25.7% (n=9) нь хэрэг үйлдэх үедээ согтууруулах ундаа хэрэглэсэн байна. Өмнө нь хэрэгт холбогдсон байдал, бодисын хэрэглээ, хүчирхийлэл болон үе тэнгийнхний нөлөө нь өсвөр насанд хууль зөрчих үйлдэл давтагдахтай холбоотой болохыг өмнөх судалгаанд

тэмдэглэсэн байдаг.¹⁵ Гэсэн хэдий ч энэхүү судалгаанд зөвхөн нэг байгууллагын 35 хүмүүжигч хамрагдсан тул гэмт хэргийн төрлийн тархалтыг улсын хэмжээнд нийтлэг гэж үзэх боломжгүй юм.

Бидний судалгаагаар хүмүүжигчдийн дунд 82.9% (n=29) тамхи татдаг, 71.4% (n=25) согтууруулах ундаа хэрэглэж үзсэн байсан нь сурагчдынхаас эрс өндөр байв. Сонгосон үзүүлэлтүүдийг нэг загварт хамтатган тооцоход тамхи татдаг, согтууруулах ундаа хэрэглэж үзсэн байдал хүмүүжигчдийн бүлэгт хамрагдсан байдалтай хамгийн хүчтэй холбоотой байв. Сурагчдаас өмнө эсвэл тухайн үед хэрэгт холбогдож байсан 14 хүүхдийг хасаж давтан тооцоход эдгээр холбоо хадгалагдсан нь үр дүнгийн тогтвортой байдлыг илтгэж байна. Аяно нарын тойм судалгаагаар бодисын хэрэглээ нь өсвөр үеийнхний гэмт хэрэгт холбогдох байдалтай тогтвортой холбоотой хүчин зүйлсийн нэг байсан байна.¹⁴

Гэр бүлийн орчны хувьд хүмүүжигчид гэрээсээ дайжиж байсан, гэр бүлийн хэрүүлээс болж гэртээ байхаас залхдаг, эцэг эхдээ зодуулж байсан, гэртээ аюулгүй, хамгаалагдсан мэдрэмжгүй зэрэг байдлыг сурагчдаас олон мэдээлсэн. Олон хүчин зүйлийн шинжилгээгээр эцгийн согтууруулах ундааны хэрэглээ болон гэр бүлийн хэрүүлээс болж гэртээ байхаас залхдаг байдал хүмүүжигчдийн бүлэгтэй хамааралтай байв. Харин өмнө нь хэрэгт холбогдож байсан 14 сурагчийг хасахад эцгийн согтууруулах ундааны хэрэглээтэй холбоотой ялгаа хадгалагдсан боловч гэр бүлийн хэрүүлтэй холбоотой үзүүлэлт статистикийн ач холбогдолгүй болсон. Өмнөх судалгаануудад эцэг эхийн хараа хяналт сул байх, хүүхэдтэй зүй бус харьцах, гэр бүлийн зөрчил, эцэг эхийн бодисын хэрэглээ нь өсвөр насныхны хууль зөрчих зан үйлтэй холбоотойг мэдээлсэн байдаг.¹⁴

Судалгааны багийн боловсруулсан асуумжаар тодруулсан гэр бүлийн таагүй орчны хэд хэдэн үзүүлэлт ялгаатай байсан боловч эцэг, эхийн асрамж, халамж болон хэт хамгаалалтын оноо, гэр бүлийн амьдралын сэтгэл ханамжийн оноо хүмүүжигчид,

сурагчдын хооронд ялгаагүй байв. Энэ нь гэр бүлийн орчин хоёр бүлэгт адил байсан гэсэн үг биш юм.

Гэмтлийн дараах стрессийн шинж тэмдгийн оноо хүмүүжигчдийн дунд сурагчдаас 9.03 оноогоор өндөр, ялгааны нөлөөллийн хэмжээ дунд зэрэг байв. Сэтгэл гэмтээсэн үйл явдлыг эргэн мэдрэх, зайлсхийх, хариу урвалын өөрчлөлтийн оноо хүмүүжигчдийн дунд өндөр байв. Хууль, шүүхийн байгууллагад холбогдсон өсвөр насныхны дунд хүчирхийлэл болон бусад сэтгэл гэмтээсэн үйл явдалд өртсөн түүх, гэмтлийн дараах стрессийн шинж тэмдэг түгээмэл байдгийг өмнөх судалгаанууд харуулсан.¹⁴ Гэмтлийн дараах стрессийн эмгэгийн болзошгүй тохиолдол хүмүүжигчдийн дунд 40.0% (n=14), сурагчдын дунд 27.5% (n=19) байсан боловч статистик ач холбогдолтой ялгаа байгаагүй (OR=1.75; 95% CI:0.74–4.08; p=0.198). Гэмтлийн дараах стрессийн шинж тэмдгийн оноог байгууллага тус бүрээр харьцуулахад хүмүүжигчдийн оноо 62 дугаар сургуулийн сурагчдаас өндөр боловч 79 дүгээр сургуулийн сурагчдаас ялгаагүй байв. Иймээс хүмүүжигчид болон нийт сурагчдын хооронд илэрсэн ялгааг зөвхөн гэмт хэрэгт холбогдсон эсвэл тусгай байгууллагад хүмүүжиж буй байдалтай холбон тайлбарлах боломжгүй юм. Сургууль тус бүрийн хүүхдийн амьдралын нөхцөл, хүчирхийлэл болон сэтгэл гэмтээсэн үйл явдалд өртсөн байдал зэрэг судалгаанд бүрэн хамрагдаагүй хүчин зүйлс үр дүнд нөлөөлсөн байх боломжтой. Энэ үр дүн нь сэтгэцийн эрүүл мэндийн үнэлгээг зөвхөн хүмүүжигчдээр хязгаарлахгүй, ерөнхий боловсролын сургуулийн хүүхдүүдэд мөн хэрэгцээнд тулгуурлан хийх шаардлагатайг харуулж байна. Судалгааны давуу тал нь хүмүүжигчид болон сурагчдыг нас, хүйсээр нь тохируулан 1:2 харьцаагаар сонгож, гэр бүлийн орчин, бодисын хэрэглээ, сэтгэцийн эрүүл мэндийн байдлыг хэд хэдэн асуумжаар үнэлсэнд оршино. Гэвч түүврийн хэмжээ бага, зөвхөн эрэгтэй хүйс, нэг тусгай байгууллага, хоёр сургуулийг хамруулсан тул үр дүнг нийт өсвөр насныханд ерөнхийлөн дүгнэхэд хязгаарлагдмал юм. Мөн мэдээллийг оролцогчдын өөрсдийн хариултаар цуглуулсан нь зарим үйл явдлыг нуух, мартах, эсвэл өөрөөр үнэлэхтэй холбоотой мэдээллийн хазайлт үүсгэх эрсдэлтэй.

Судалгааны үр дүнгээс харахад хэрэгт холбогдсон өсвөр насныхны үнэлгээг зөвхөн үйлдсэн хэргийн төрлөөр хязгаарлахгүйгээр бодисын хэрэглээ, гэр бүлийн аюулгүй байдал, хүчирхийллийн өртөлт, гэмтлийн дараах стрессийн шинж тэмдгийг цогцоор нь үнэлж байх нь зүйтэй. Илэрсэн хэрэгцээнд үндэслэн сэтгэцийн эмч, сэтгэл зүйч, нийгмийн ажилтан, хүүхэд хамгааллын мэргэжилтэн хамтран нөхөн сэргээх, нийгэмшүүлэх үйлчилгээг цогцоор нь төлөвлөх шаардлагатай.

Дүгнэлт: Олон хүчин зүйлийн шинжилгээгээр хүүхэд өөрөө тамхи татдаг (aOR=12.85), согтууруулах ундаа хэрэглэж үзсэн (aOR=7.96), эцэг нь согтууруулах ундаа хэрэглэдэг (aOR=4.76) болон гэр бүлийн хэрүүл маргаанаас болж гэртээ байхаас залхдаг (aOR=4.17) байдал нь хүмүүжигчдийн бүлэгт хамрагдах эрсдэлийг нэмэгдүүлж байна. Мөн хүмүүжигчдийн 45.7% нь өмнө

нь ямар нэг хэрэгт холбогдож байсан бөгөөд одоогийн холбогдсон гэмт хэргийн (45.7%) хамгийн өндөр хувийг эзэлж байна. Сэтгэцийн эрүүл мэндийн хувьд хүмүүжигчдийн гэмтлийн дараах стрессийн шинж тэмдгийн оноо сурагчдынхаас статистик ач холбогдол бүхий өндөр байгаагаас гадна ерөнхий боловсролын сургуулийн сурагчдын 27.5%-д стрессийн эмгэгийн болзошгүй тохиолдол илэрсэн нь нийт өсвөр үеийнхний дунд сэтгэл зүйн тусламж үйлчилгээний хэрэгцээ өндөр байгааг харуулж байна. Нөгөө талаас эцгийн асрамж халамж нь хүмүүжигчдийн стрессийн шинж тэмдгийг бууруулах, гэр бүлийн сэтгэл ханамжийг дээшлүүлэх хамгаалах хүчин зүйл болж байна. Иймд хэрэгт холбогдсон өсвөр насныхны бодисын хэрэглээ, гэр бүлийн аюулгүй байдал, хүчирхийлэлд өртсөн байдал, гэмтлийн дараах стрессийн шинж тэмдгийг цогцоор нь үнэлж, илэрсэн хэрэгцээнд тохирсон сэтгэцийн эрүүл мэнд, хүүхэд хамгаалал, нийгмийн тусламж үйлчилгээнд хамруулах нь зүйтэй.

Ном зүй:

1. Гэмт явдалтай тэмцэх асуудал онол арга зүйн улирал тутмын сэтгүүл. 2019;(№1 (67)):81,82.
2. О.Өнөрцэцэг. Хүүхдийн гэмт хэргийн шалтгаан нөхцөл, өнөөгийн байдал. Шинэ Толь. 2011;(№72).
3. Гэр бүл хүүхэд залуучуудын хөгжлийн газар. Монголын хүүхдүүд 2016–2017, Статистикийн эмхэтгэл 2018. Published online 2018:36.
4. Unicef. Unicef for every child Justice for children, Justice systems worldwide are failing to protect children and to uphold their most basic rights. <https://www.unicef.org/protection/justice-for-children>
5. YE Y. China Seeing Rise in Juvenile Delinquency, Report Says. June 2020. <https://www.sixthtone.com/news/1005746/china-seeing-rise-in-juvenile-delinquency%2C-report-says>
6. Sugarbayer E, Batsukh T. The effect of socio-economic factors on crime rates in Mongolia. Univ Finance Econ Mong. 51.
7. С.Бямбасүрэн. Сэтгэцийн Эмгэг Судлал. 2021.
8. Farrington DP. Family Influences on Delinquency. 207,213.
9. Tsang S. Troubled or Traumatized Youth? The Relations Between Psychopathy, Violence Exposure, Posttraumatic Stress Disorder, and Antisocial Behavior Among Juvenile Offenders. J Aggress Maltreatment Trauma. 2018;27(2):1-4. doi:10.1080/10926771.2017.1372541
10. Wilson HW, Berent E, Donenberg GR, Emerson EM, Rodriguez EM, Sandesara A. Trauma History and PTSD Symptoms in Juvenile Offenders on Probation. Vict Offenders. 2013;8(4):1,5. doi:10.1080/15564886.2013.835296
11. Dargis M, Koenigs M. Witnessing domestic violence during childhood is associated with psychopathic traits in adult male criminal offenders. Law Hum Behav. 2017;41(2):1-2. doi:10.1037/lhb0000226
12. Liu Y, Speyer LG, Truelove-Hill M, Wertz J, Obsuth I. Operationalizing childhood adversity to predict delinquency: Comparing single adversity, cumulative risk, and latent class approaches. Child Abuse Negl. 2026;173:6-8-10. doi:10.1016/j.chiabu.2026.107922
13. Abhishek R, Balamurugan J. Impact of social factors responsible for Juvenile delinquency – A literature review. J Educ Health Promot. 2024;13(1):2-5. doi:10.4103/jehp.jehp_786_23
14. Ayano G, Rooney R, Pollard CM, et al. Risk and protective factors of youth crime: An umbrella review of systematic reviews and meta-analyses. Clin Psychol Rev. 2024;113:1-11. doi:10.1016/j.cpr.2024.102479
15. Cauffman E, Beardslee J, Sbeglia C, Frick PJ, Steinberg L. Trajectories of offending over 9 years after youths' first arrest: What predicts who desists and who continues to offend? J Res Adolesc. 2024;34(4):1312-1316. doi:10.1111/jora.12926
16. Aazami A, Valek R, Ponce AN, Zare H. Risk and Protective

Factors influencing involvement in crime among male adolescents aged 15-18: Research findings

Khaliunaa B¹, Agiimaa D², Khishigsuren Z¹

¹Department of Mental Health, School of Medicine, MNUMS

²Department of Pediatrics, School of Medicine, MNUMS

E-mail: Hliun9699@gmail.com, Tel: +976-99049699

Abstract:

Background: In the context of Mongolia, identifying and establishing the causes and underlying factors associated with juvenile and adolescent involvement in crime carries substantial practical significance for the early detection of risk factors and the implementation of targeted preventive measures. In 2021, minors accounted for 20.7% of the total 1,053 cases subjected to forensic psychiatric evaluation at the National Center for Mental Health (NCMH). Subsequently, minors constituted 20.4% (n=251) of cases in 2022, 19.6% (n=203) in 2023, 19.4% (n=225) in 2024, and 23.6% (n=318) in 2025. Notably, the proportion observed in 2025 represents a 4.2 percentage point increase compared to the preceding year. Nevertheless, comprehensive empirical data regarding the underlying causes, surrounding conditions, and specific offense types associated with juvenile criminal involvement remain insufficient, thereby establishing the primary rationale for conducting this study.

Aim: To investigate the underlying causes, contributing risk factors, and mental health status of juvenile offenders involved in criminal activities.

Materials and Methods: A cross-sectional study design was utilized, enrolling a total sample of 105 male adolescents aged 15–18 years. This sample comprised 35 residents from a Specialized Training and Educational Institution (juvenile correctional facility) and 70 control students from general secondary schools. Primary data collection was conducted using the Child PTSD Symptom Scale for DSM-5 Self-Report (CPSS-5-SR), the Parental Bonding Instrument (PBI), the Kidcope / Family Life Scale (KFLS), and a specially designed structured questionnaire.

Results: The overall mean age of participants was 16.69±0.87 years. Among the institutionalized juvenile offenders, 45.7% had a history of prior criminal involvement; specifically, 45.7% had committed rape and 17.1% had committed theft. Regarding substance use behaviors, 82.9% of the juvenile offenders reported smoking tobacco, 71.4% consumed alcohol, and 20.0% had experimented with other illicit or controlled substances, all of which were markedly higher than the rates observed among general secondary school students. Multivariate regression analysis demonstrated that adolescent tobacco use, alcohol consumption, paternal alcoholism, and domestic family conflict exerted statistically significant effects on criminal involvement. Furthermore, screen-positive cases for probable Post-Traumatic Stress Disorder (PTSD) were identified in 40.0% of the institutionalized juvenile offenders, compared to 27.5% among the general secondary school students.

Conclusion: The prevalence of tobacco, alcohol, and other substance use, alongside adverse family environment influences, is significantly higher among residents of the Specialized Training and Educational Institution compared to general secondary school students. Because juvenile criminal involvement is directly associated with the development of Post-Traumatic Stress Disorder, there is an urgent imperative to integrate targeted mental health care services into rehabilitation and protection efforts.

Keywords: Post-traumatic stress disorder, Alcoholism, Violence, Child protection, Crime.